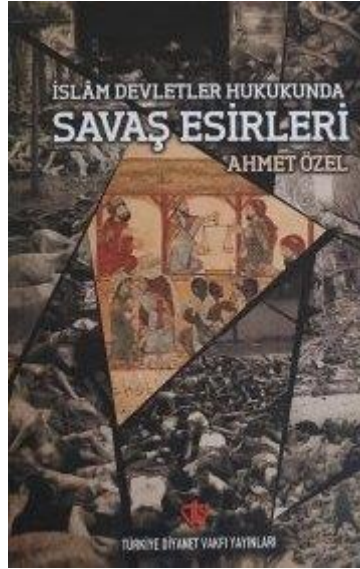

Kitap Değerlendirmesi

Ahmet Özel, İslâm Devletler Hukukunda Savaş Esirleri, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2014, 147 s.

Hikmet ÇİÇEK¹

Makale Bilgileri

Geliş Tarihi : 31.10.2020
Kabul Tarihi : 06.04.2021
Yayın Tarihi : 22.06.2021

“İslâm Devletler Hukukunda Savaş Esirleri” isimli, incelemeye tabi tutulan eserin yazarı Prof. Dr. Ahmet Özel’dir. İslam hukuku alanında doktora yapmış yazarın tercüme, telif eserler, araştırma makalelerinin yanında Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedi’sine yazdığı birçok madde ve madde bölümünden oluşan oldukça geniş bir yayın listesi mevcuttur.²

Savaş esirlerinin konu edinildiği eser, Türkiye Diyanet Vakfı tarafından yayınlanmıştır. İlki 1996’da aynı yayınevinden yapılan çalışmanın burada 2014’te yapılan ikinci baskısı ele alınmıştır. Yaklaşık 21x14 cm. boyutlarında basılan eser toplam 147 sayfadan oluşmaktadır. Hacim olarak çok büyük olmayan çalışma, Önsöz, Giriş, Birinci, İkinci,

¹ Arş. Gör. Dr., Dicle Üniversitesi/ Edebiyat Fakültesi/ Tarih Bölümü/ Yeniçağ Tarihi Anabilim Dalı, hikmetcicek44@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-0098-4594>

² Prof. Dr. Ahmet Özel’in biyografisi ve güncel yayın listesi için bk. Ahmet Özel, *Dârulislâm Dârulharb İslâm Hukukunda Ülke Kavramı*, İz Yayıncılık, İstanbul 2019, <https://islamansiklopedisi.org.tr/muellif/ahmet-ozel> (Erişim Tarihi: 28.10.2020).

Üçüncü ve Dördüncü bölümler ile bibliyografyadan müteşekkildir. Çalışmada Sonuç bölümüne yer verilmemiştir.

Çalışmanın Önsöz'ünde yazar savaşların ortaya çıkışı, getirdiği yıkımlar ve ortaya çıkardığı esirlerin durumu hakkında genel bilgiler vermiştir. Ayrıca İslam dünyasında henüz ilk devirlerde görülen esirlik, esirlere iyi muamele edilmesi ve bunların belirli kurallara bağlanması hususunun Batılı devletlerce çok geç (1949 Cenevre Sözleşmesi) bir tarihte görüldüğünü ifade etmektedir. (s. 8-9) Eseri yazma amacını da “...*Türkçe’de müstakil bir araştırmanın bulunmaması*” olarak ifade eden yazar, çalışmasının bu alanda yapılacak çalışmalara mütevazı bir başlangıç olmasını ve Allah katında makbul (kabul edilen) ve meşkur (teşekküre layık) bulunmasını dileyerek Önsöz’ü bitirmektedir. (s. 9)

Giriş bölümünde savaş esirleri ile ilgili ön bilgi olması amacıyla kavramsal bir çerçeve çizilmiştir. Bu bağlamda “İslâm’da Uluslararası İlişkiler ve Savaş” başlığı altında genel esaslara, gayrimüslim toplumlarla ilişkilere dair bilgi verildikten sonra İslâm’da Savaş konusu işlenmiştir. (s. 11-20) Bu başlık altında Kur’an-ı Kerim’den ayetler ve Hz. Peygamber’in ilk devir uygulamaları konunun delillendirilmesi açısından yerli yerinde ve tarihi bir süreç izlenerek verilmiştir. (s. 20-25) Daha sonra “İslâm’da Savaşın Meşruluğu ve Bu Konudaki Görüşler” başlığı altında İslam hukuk ekollerinin görüşlerine değinilmiştir. Bu görüşler ise hukukçuların savaş sebebine göre ikiye ayrılmıştır: 1-) Savaşın Sebebinin Küfür Olduğu, 2-) Savaşın Sebebinin Savaş Olduğu. Ardından görüşleri ve dayandıkları deliller anlatan yazar tarafında bu iki başlığın değerlendirilmesine yer verilmiştir. (s. 26-34)

Birinci Bölüm, İslam öncesi inançlarda ve toplumlarda savaş esirlerine ayrılmıştır. Yazar burada Hz. Âdem’in çocukları arasında yaşanan düşmanlık ve kan dökme hadisesinden başlayarak Asurluların, Yunan ve Romalıların esirlere karşı uyguladıkları eziyetlerden kısa ama vurgulayıcı cümleler ve örnekler vererek okuyucuyu aydınlatmaktadır. (s. 35-36) İslamiyet’ten önceki kitabi dinlerde (Yahudilik, Hıristiyanlık) savaş esirlerine yapılan insanlık dışı muamele anlatılmaktadır. Hatta bu din mensuplarınca savaş esirlerine uygulanan vahşet ve insafsızlığın dinî bir emir olarak algılandığı özellikle belirtmektedir. (s. 36) Bu bölüm İslamiyet’in doğduğu topraklar ve Araplar arasında İslamiyet öncesi savaş esirlerine yapılan muamele hakkında bilgi vererek bitirilmektedir. (s. 36-37)

Özel, eserinin ikinci bölümünü Hz. Peygamber ve Hulefa-yı Râşidîn döneminde savaş esirlerine ve esirlere yapılan muameleye ayırmaktadır. Yazar, Hz. Peygamber’in seriyeleri ve gazveleri olaylarının ışığı altında ilk dönem İslam uygulamalarında savaş esirlerine karşı yapılan muameleyi anlatmaktadır. Her seriyye ve gazve hakkında önce kısa bir malumat verilmiş, ardından esirler hakkında bilgiler örnekleriyle okuyucuya sunulmuştur. Yazar, ayrıca tarihi süreç anlatımında gerekli olan yerlerde Kur’an’dan ayetlerle deliller göstermeyi de ihmal etmemiştir. (s. 35-56) Devamında ise Hz. Ebubekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali dönemlerini kapsayan Hulefa-yı Râşidîn dönemi savaşları, bu savaş sonucunda esirlere yapılan muamele hakkında genel hatlarıyla bilgi verilmiştir. Ardından yazar, kısa bir şekilde

konu üzerindeki değerlendirmelere yer vermiştir. (s. 57-62)

Eserin ana muhtevasını oluşturan kısma ait bilgiler üçüncü bölümde anlatılmıştır. İslâm Hukukunda Savaş Esirleri'nin anlatıldığı bölüme yazar, esir (أسير) kelimesinin etimolojik kökeni ve tanımı hakkında bilgiler vererek başlamıştır. Ayrıca esir alınacak kişilerin kimler olabileceği hakkında mezheplerdeki görüşlere de yer verilerek burada açıklanmıştır. (s. 63-65) İslam Hukuku'na göre esir alma, esirlerin barınmaları ve bakımları, aile olarak esir edilenlere karşı yapılacak muameleler, esirlere baskı ve işkencenin yasaklanması, esirlerin Müslüman olması durumunda yapılacaklar, esirin eman hakkının tanınması, kadın esirlere karşı uygunsuz davranışlar ve esirin kaçması durumunda yapılması gerekenler hakkında bilgiler verilmiştir. (s. 66-80) Yazar bu konuları işlerken ayetleri, Hz. Peygamber'in sünnetlerini kaynak olarak kullanmış, ayrıca İslam âlimlerinin görüşlerini de belirterek okuyucuya geniş bir bakış açısı sunmuştur. "Esirlere Uygulanacak Hükümler" başlığı altında İslam hukukçularının konu hakkında görüşlerine değinilmiştir. Bu başlık altında öncelikle konuya dayanak teşkil eden ayet ve hadisler ilgili bahisten hemen sonra verilmiştir. Bu uygulama okuyucuya incelenen konunun kaynağını gösterip açıklamakla birlikte okuyucunun konuya olan hâkimiyetini pekiştirecek mahiyettedir. İslam hukukçularına göre esirlere uygulanacak muameleler *öldürme*, *karşılıksız veya fidyeye ile salıverme*, *esir mübadelesi* ve *köleleştirme* şeklinde tasnife tabi tutulmuştur. Yazar bu başlıklar altında konu ile ilgili müctehidlerin görüşlerine yer vermeye özen göstermiştir. Ayrıca tarihi olaylardan örnekler metin içerisinde uygun yerlere yerleştirilerek içerik zenginleştirilmiştir. Siyasi maksatla meşru yönetime isyan edenler, İslam dinini terk ederek Müslümanlara karşı savaşanlar ve Müslüman esirler hakkında görüşlere de bu bölümde yer verilmiştir.

Eserin dördüncü ve son bölümünde Devlet Hukukunda Savaş Esirleri konu edinilmiştir. Bu bölümde XIX. yüzyılda İslam dünyası dışında savaş esirleri hakkında meydana gelen gelişmeler tarihsel süreç dikkate alınarak yazılmıştır. (s. 109-116) Avrupa'da Cenevre Konferansı'nda alınan kararları içeren 1949 Cenevre III. Sözleşmesi hakkında bilgi verilerek, sözleşme maddelerine eserde yer verilmiştir. (s.117-142)

Eserin son bölümünü ise Bibliyografya oluşturmaktadır. Kullanılan kaynaklar incelendiğinde kaynakçanın çeşitlilik gösterdiği dikkatleri çekmektedir. Bu da yazarın eserde kullanılması zaruri olan temel başvuru kaynakları ile diğer eserleri kaynakçayı gereğinden fazla genişletmeyecek şekilde seçtiğini göstermektedir. (s. 143-147)

İncelemeye tabi tutulan eseri, dil-üslup ve metodolojik açıdan da değerlendirmek yerinde olacaktır. Öncelikle eserin aynı kategorideki birçoğuna kıyasla sade, anlaşılır ve akıcı bir üslupla kaleme alındığını söylemek yanlış olmayacaktır. Çünkü İslam hukuku alanında yazılmış bir eserde tabiidir ki kaynakları itibarıyla alanın uzmanları dışında pek bilinmeyen birçok terim olabileceği göz önüne alındığında eserde bundan mümkün olduğu ölçüde kaçınıldığı anlaşılmaktadır. Bu durum eserin anlaşılma oranını arttıracak gibi,

makale yazarının tarihçi olduğu düşünülünce, okuyucu kitlesinin de genişlemesine olanak sağlamaktadır. Eserin muhtemelen en cezbedici yönlerinden biri sade ve anlaşılır özelliğidir.

Eserin en önemli yönü ise sağlam bir metodolojik yapıya sahip olmasıdır. Yazar öncelikle okuyucuya Giriş bölümünde konu hakkında genel bir bilgi vermektedir. Bu genel bilginin ardından birinci bölümde İslam öncesi dinlerde ve toplumlarda savaş esirleri konusunu işlemektedir. Bu bölüm ile yazar okuyucunun genel bilgiler edindikten sonra İslam öncesinde savaş esiri uygulamaları bilgisiyle daha sonra İslam hukuku uygulamalarını mukayese etme imkânını sunmaktadır. Sağlam temel oluşturacak bilgilerin ardından savaş esirleri konusunda Hz. Peygamber ve Dört Halife devri uygulamalarını eserinde işleyerek örneklerle konuya açıklık getirmiştir. Ayrıca bu bölümde Kur'an'dan ayetler ve Hz. Peygamber'in sünnetleri kaynak olarak gayet yerinde ve uygun bir şekilde kullanılmıştır. Esirlere ait muamelelerin pratikteki uygulamasının anlatıldığı üçüncü bölümde savaş esirlerinin hukuki boyutu ele alınmıştır. Yazar bu bölümde her konuda mutlaka fikir beyan eden bütün müçtehitlere yer vermeye özellikle dikkat emiştir. Böylece eserin tek yanlı bir bakış içerisinde olmasının da önüne geçmiştir. Eserin sonunda ise Batılı devletlerin savaş esirleri hakkındaki hukuki uygulamalarına ve XIX. yüzyıldaki hukuki düzenlemelerine yer verilmiştir. İslam'ın yüzyıllar önce kayıt altına aldığı kuralların Batılı devletlerce ne kadar geç benimsendiğini göstermesi, okuyucuya geniş bir bakış açısı sunması bakımından önemlidir.

Kullandığı kaynakları genellikle tenkit etmeyen yazar, eserinin esirlere uygulanan hükümler kısmının köleleştirme bölümünde Murray Gordon'u nazik bir üslup ve delilleriyle tenkit etmiştir. Yazar, Gordon'un Hz. Peygamber'in kölelik müessesesini kaldırmayarak inkılapçı değil ıslahatçı olarak görmesine şu ifadelerle karşı çıkar:

“...İslâm fitrat dinidir ve bunun bir gereği olarak bir takım emir ve yasaklar koyarken fert ve toplumun içinde bulunduğu şartları dikkate alır. İslâm'ın gerçekleştirdiği birçok hukukî düzenlemede tetriciliğin bulunması da bunu göstermektedir. ...Düşmanlar müslümanları esir alıp köleleştirir ve bu durum son çağa gelinceye kadar devam ederken, müslümanların düşmana aynı şekilde davranmasından daha tabii ne olabilir? ...Asırlar boyunca insanlığın önemli bir kesiminin insanlık dışı bir muameleye tabi tutulmasına sebep olan kölelik müessesesinin ne ortaya çıkışı ne de sürdürülmesinde İslâm pay sahibi değildir. İslâm, tek taraflı olarak ortadan kaldırılması mümkün olmayan bir kurumu olabilecek en iyi şartlara kavuşturmuş ve en azındankendi toplumu içinde sayılarının azaltılması ve tetricen kaldırılması için de en uygun zemini hazırlamıştır...”. (s. 100)

Netice itibariyle İslam hukuku alanında yapılan, birçok Arapça ana kaynak kullanılarak kaleme alınan eser, sade bir dil ve üslupla herkesin anlayacağı tarzda oluşturulmuştur. Eser meydana getirilirken titizlikle uygulanan metodolojik yöntemler

eserin ilgi çekiciliğini arttırmaktadır. Bu haliyle eser, sadece alanının uzmanlarınca değil, İslam hukukuna ilgi duyan herkesçe zevkle okunabilecek bir yapıya sahiptir.

Kaynakça

Özel, Ahmet. *İslâm Devletler Hukukunda Savaş Esirleri*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2014.

Özel, Ahmet. *Dârulislâm Dârulharb İslâm Hukukunda Ülke Kavramı*. İstanbul: İz Yayıncılık, 2019.

<https://islamansiklopedisi.org.tr/muellif/ahmet-ozel> (Erişim Tarihi: 28.10.2020).